

Остапенко Л. А., к.ю.н., доцент,
Берднік І. В., к.ю.н., доцент,
Чернігівський національний технологічний університет,
м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Засада ст. 55 Конституції України щодо права кожного «після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, учасником яких є Україна» [1] є актуальною в світлі прагнення України відповідати міжнародним й європейським стандартам в галузі прав і свобод людини.

Обов'язковість рішень Європейського Суду з прав людини у кримінальному праві України полягає: по-перше, у тому, що, відповідно до ст. 1 Конвенції, Україна взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення прав і свобод кожної людини, що знаходиться під її юрисдикцією, по-друге, в силу ст. 32 Конвенції, у рішеннях Європейського Суду з прав людини міститься офіційне тлумачення конвенційних норм, що мають обов'язкове значення у кримінальному праві.

Про вплив рішень Європейського Суду з прав людини на українське кримінальне право свідчить і той факт, що держава, щодо якої винесено рішення про порушення ним положень Конвенції, вживає заходів щодо усунення таких порушень, у тому числі і шляхом внесення змін в кримінальне законодавство та правозастосовчу практику. Прикладом цього є внесення змін до кримінального законодавства Англією, Бельгією, Італією, Францією, Швейцарією та іншими європейськими державами відповідно до рішень Європейського Суду з прав людини.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 [2] при розгляді справ суди зобов'язані застосовувати Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права. Отже, це означає, що практика Європейського суду має, насамперед, юридичне значення та є безпосереднім регулятором суспільних відносин. Крім того, для її належної реалізації не потрібно очікувати прийняття інших нормативно-правових актів, а органи судової влади не можуть відмовитись від їх застосування з посиланням на необхідність прийняття якихось додаткових «конкретизуючих» норм законів.

На думку О. Константного, повне виконання рішень Європейського суду має становити ідеологічно-правову (ціннісну) основу для здійснення

правосуддя в Україні [3, с. 38]. Адже під виконанням рішень Європейського суду слід розуміти не лише виплату відшкодування, а також вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, а й заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому [4].

Практика більшості європейських країн показує, що покращення ситуації з систематичним невиконанням судових рішень державою можливе, але тільки у разі більш ефективної роботи судової системи самої країни. Лише за таких умов громадяни матимуть якнайменше підстав звертатися за захистом своїх інтересів до Європейського суду з прав людини.

Згідно зі ст. 382 КК України умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню - карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років; ті самі дії, вчинені службовою особою, - карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, - карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років; умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини - карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. У світлі понятійного апарату, яким оперує КК України, державні виконавці є службовими особами (примітка до ст. 364 КК України), а державні виконавці, віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорії згідно із Законом України «Про державну службу» є службовими особами, які займають відповідальне становище (примітка до ст. 368 КК України).

Аналіз санкцій ч.ч. 1-3 ст. 382 КК України свідчить, що дані злочини законодавець визнає діяннями невеликої, середньої тяжкості, а також тяжкими. Це дозволяє йому застосовувати покарання, які є альтернативними позбавленню волі, широко застосовувати штраф, обмеження волі тощо і з огляду на це конструювати не одиничні, а

альтернативні санкції, які надають можливість обирати найбільш оптимальну міру покарання з урахуванням конкретних особливостей злочину і особи, що його вчинила. Проте, постає питання: чому за умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини покарання є більш тяжчим, ніж за умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови національних судів? Адже, принцип обов'язковості судових рішень національних судів відноситься до числа конституційних засад судочинства, який закріплений у ст.ст. 124, 129 Конституції України, що має найвищу юридичну силу. Крім того, правові наслідки невиконання рішень національних судів для фізичних і юридичних осіб є однаковими як і при невиконанні рішень Європейського Суду з прав людини.

Таким чином, аналіз практики Європейського Суду з прав людини показав, що його рішення мають прецедентний характер, оскільки при аналогічних обставинах Суд за загальним правилом виносить рішення, аналогічні тим, які вже розглядав. Принципи і підходи Європейського Суду з прав людини, зазначені у рішенні, винесеному у справі проти однієї з країн-членів Ради Європи, застосовуються за аналогією у справах проти інших країн, у тому числі і тих, які приєдналися до Конвенції вже після винесення рішення.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.
3. Константний О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України / О. В. Константний // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 1 (137). – Ст. 34-38.
4. Інформація Міністерства юстиції України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини у 2010-2011 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/38823>